

DEDE KORKUT KİTABI'NDAKİ SİNSİ- EYLEMİ ÜZERİNE

Osman Fikri Sertkaya
Hülya Uzuntaş

1. *Dede Korkut Kitabı*'nın 12 boyunun ikincisi olan “Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Boyu”nda Salur Kazan ava gitmişken düşmanları evine baskın yaparak ak pürçekli anasını, karısı boyu uzun Burla Hatun ile hizmetkârları kırk ince belli kızı ve oğlu Uruz'u esir edip götürürler.

Salur Kazan avdan döndüğünde evinin düşmanları tarafından yağmalandığını görür ve bir haber almak için sırasıyla yurd ile, su ile, kurd ile, Karaca Çoban'ın kara köpeği ile haberleşir. Metni Dresden yazmasındaki 4/47-7/46. satırlarından okuyalım:

“Karaça Çobanun kara köpegi Kazana ⁸karşu geldi. Kazan kara köpek ile haberleşdi. Görelüm hanum ne ⁹haberleşdi. “(Salur Kazan) eydür:

Karanku aħşam olanda vaf vaf üren

¹⁰*Acı ayran tökülende çap çap içen*

Gice gelen hırsızları ¹¹korkudan

Çorğuduban şamatasıyla ürküden

Ordumun haberin ¹²bilür-misin degil maña

Çara başum sağlığında eyülükler edem ¹³köpek saña

dedi. Köpek kaçan haber verse gerek. Köpek Kazan'un ¹atının ayağına çap çap düşer, siñ siñ sinler. Kazan ²bir tomar ile köpegi urdı. Köpek **çekildi**, geldiği ³yola gitti. Kazan köpegi kovalayı Karaça Çobanun üzerine ⁴geldi.”

Bu bölümdeki bir kelime 1938'de ilk naşir Orhan Şaik Gökyay tarafından چکلدي **çekildi** okunmuş (Gökyay; 2006 ,1973 ,1938), bu okuyuş Muharrem Ergin (1986 ,1963 ,1958), Semih Tezcan-Hendrik Boeschotten (2012), Mertol Tulum-Mehmet Tulum (2016), Mustafa S. Kaçalın (2017), A. Hacıyev (2019) ve Sultan Tulu (2020) tarafından aynen tekrar edilmiştir.

O. Ş. Gökyay'ın okuyuşundan 84 yıl sonra Ahmet Şefik Şenlik "Köpek Aslında Ne Yaptı?: Dede Korkut Okumaları İçin Teklifler"¹ başlıklı makalesinde naşirlerin hepsinin **çekildi** şeklinde okuduğu kelimeyi **çeñledi/çeñiledi** "acı ile feryad etti" şeklinde düzeltilmiş, bu konuda *Tarama Sözlüğü*'ndeki (II, 856) **çeñilemek/çeñlemek** "köpek acı ile haykırmak", *Derleme Sözlüğü*'ndeki (II, 1138) **çeñilemek/çeñilenmek** "köpek acı ile havlamak", Sir Gerard Clauson'un *EDPT 426*'daki **çeñilemek/çeñilde-** "(of a dog) 'to yelp, howl'" örneklerini vermiş, Vatikan yazmasında ise kelimenin **sinleyü** şeklinde geçtiğini söylemiştir.

2. Şimdi Semih Tezcan ile Hendrik Boeschotten'in transkripsiyonladığı Vatikan yazmasının 86b/8-12. satırlarındaki metne bakalım:²

"(Salur Kazan) ⁸yolda Çaracık Çobanuñ köpegini gördi. Çazan Beg andan ⁹dañı haber sordı:

Çararu aħşam olanda vaf vaf üren
Acı ayran dökülende çap çap içen
¹⁰*Gece hırsız gelende gavga eden*
Ordumdan bilürsenñ haber vër maña
Yoħsa çarış vërürem, köpek saña

dedi. ¹¹Köpek kaçan haber vère. Geldi, Çazan Begün atı ayağına yuvalandı. Çazan köpege kaçıyub urdı. Köpek¹² **sinleyü**, geldiği yola gètdi. Çazan köpegün ardına düşdi. Gèdereκ Çaracuk Çobanuñ üstine geldi."

3. Şimdi de harekeli Bursa yazmasının 39. sahifesinin 3-9. satırındaki metne bakalım:³

³Çara Çobanuñ çara köpeği Çazana çarşu geldi, haberleşdi. Görelüm ⁴hanum! Ne haberleşdi. Çazan eydür:

Çaranku aħşam olanda vaf vaf üren
⁵*Acı ayran tökülende çap çap içen*
Gece hırsız gelende af af üren
⁶*Ordumun haberin bilür misin digil maña*

didi. Köpek kaçan haber virse gerek. ⁷Köpek Çazanun atınun ayağına çap çap düşer. Çazan bir tomar ile köpeği urdı. ⁸Köpek **sinsidi** geldiği yola gitdi, Çazan köpeği çovalayı Çara Çobanuñ ⁹üzerine geldi".

¹ *Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S 2, C 2, 2022, s. 1-7.

² Semih Tezcan-Hendrik Boeschotten, *Dede Korkut Oğuznameleri*, s. 247.

³ *Dede Korkut Kitabı Bursa Yazması: Tıpkıbasım*, Aralık 2022.

كَجِدِي . قَن جُونَانَك قَن كُوبِكِي قَن زَانَه وَشُوكَلِي خَبَرَلَشْدِي . كُون لُونُ
 خَا نَرَنَه خَبَرَلَشْدِي . قَان اَيْدُور قُونُقُولَخْشَا مَرَاوَلَانْدَه وَاف وَاف اُورُن
 . اَبِحَا اِرَان تُوَكَلَنْدَه چَاب چَاب اَبِحَان . كَجَه خِرَسُو زَكَلَنْدَه آف آف اُوزَنْ
 اُورْدُمَك خَبَرَنْ بُلُورِي سِين دِيكَلَسَا . دِي كُوبِك قَن خَبَر وَرِي سَه كَرَك
 كُوبِك قَانَا سَنَك اِيَاغْنَه چَاب چَاب دُوشْتَر قَان رِنُومَا زَالَه كُوبِكِي اُور
 كُوبِك سِنْسِدِي كَلْدُوكِي تُولَه كِنْدِي . قَان كُوبِكِي قُولَايِي قَن جُونَانَك
 اُوزَرَنَه كَلْدِي . جُونَايِي كُوزْدُكُنْدَه خَبَرَلَشْدِي كُوزَه لُونُخَا نَرَنَه

سِنْسِدِي

kelimesi, harekelerine göre, ancak **sinsidi** olarak okunabilir. Kelime-deki nun harfi sanki iki noktanın birleşmesi gibi görülüyor. **Sinsi-⁴** fiilinin anlamı “incinmek”, **sinsitmek⁵** fiilinin anlamı “incitmek”tir. Salur Kazan demrensiz bir ok gövdesi olan tomar ile köpeğe vurunca köpek incinmiş, uluyarak sızlayarak geldiği yola gitmiştir.

En eski Dede Korkut yazması olan Vatikan nüshasında **sinleyü** gramer şekli görülüyor. Bu kelimenin ***si** şeklinde bir kökten türediğini düşünebiliriz. Bu kökten **si-η** ismi, oradan da **siη-le-** fiili oluşmuştur. Kelimeyi **si-η-le-y-ü** (veya **si-η-i-le-y-ü**) şeklinde unsurlarına ayrabiliriz.

⁴ **Sinsi-** fiili için bk. **Sinsimeg II** (Celilabad, İmişli) 1. Zarımag, 2. Zingildemek. **Vırdı iti, it sinsidi.** *Azerbaycan Dialektoloji Lügati, II Cild, M-Z*, Ankara, 2003, s. 497;

Sinsimek f. İncimek; birinden incidiyini başkasına söylemek, şikayetlenmek, gileylemek; **Sinsitme** Sinsitmek narahat etmek, iztirab vermek, hatirine deymek, narazı salmak; *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati, IV Cild, S-Z*, Bakı, 2006, s. 124a; Sinsimek f. 1. Şikayetlenmek, birisinden incidiğini diğerlerine söylemek, incimek, Seyfettin Altaylı, *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, II, İstanbul, 1994, s. 1048b.

⁵ **Sinsitmek** f. İncitmek, narahat etmek, iztirab vermek; hatirine deymek, narazı salmak. *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati, IV Cild, S-Z*, Bakı, 2006, s. 124a; **Sinsitmek** f. İncitmek, rahatsız etmek, iztirab vermek, Seyfettin Altaylı, *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, II, İstanbul, 1994, s. 1048b.

EDPT 840a'daki **sini:le-** maddesinde verilen bilgi şöyledir. Kıpçak Türkçesi: **siñilde-** “of a dog, to howl (*'aw ā*) with the cold” İd. 54. Osmanlı Türkçesi: **siñile-** / **siñilde-** / **siñle-** / **sinle?** “to howl, or whine” usually of a dog; noted in several diets. And two texts TTS I 630, II 826, III 628, IV 693.

Bursa yazmasında geçen **sinsidi** kelimesi de bir ***si** köküne bağlanabilir ve **si-n+si-di** [***si-**'den **+n** ile isim, oradan da isimden fiil yapan **+si-** eki ile fiil **si-n+si-di**. Krş. EDPT 24a **açıġsı:-**. Tek örnek **üzüm açıġ+sı-dı.**] şeklinde unsurlarına ayrılabilir.

Sonuç olarak *Dede Korkut Kitabı*'nın kök yazması elimizde yoktur. Sadece bu kök yazmadan üretilen üç tam yazmaya sahibiz.

Bu üç tam yazmadan en eskisi 1512'den önce yazılıp II. Bâyezid Han'ın oğlu Alemşah'a sunulan Vatikan nüshasıdır.⁶ Vatikan nüshası harekelidir. Üzerinde durduğumuz ibare *Köpek siñleyü geldügi yola gitdi* şeklinde geçiyor.

Eskilik bakımından ikinci yazma Vatikan yazmasından en az 125 yıl sonra kalemeye alınan Bursa yazmasıdır. Bursa yazması da harekelidir. Yazmanın kâğıdı batı kâğıdı olup tahlili 1610-1640 yılları arasını vermektedir. Ancak yazmanın filigranı 1635 tarihlidir. Yazma 1635-1640 yılları arasında yazılmış olmalıdır. Üzerinde durduğumuz ibare *Köpek sinsidi geldügi yola gitdi* şeklinde geçiyor.

Eskilik bakımından 16. yüzyılın sonlarında yazıldığı düşünülen ve metin bakımından Bursa yazmasına yakın olan yazma Dresden yazmasıdır. Dresden yazması harekesizdir. Üzerinde durduğumuz ibare *Köpek çeyledi geldügi yola gitdi* şeklinde geçiyor.

Üç nüshada, sırası ile, *siñleyü* / *sinsidi* / *çeyledi* kelimelerinin geçmesi *Dede Korkut Kitabı*'nın kök yazmasının da ***si** ile başlayan bir metne sahip olduğunu bize düşündürmektedir.

⁶ Osman Fikri Sertkaya, “Dede Korkut Kitabı'nın Vatikan nüshasının Latince, Arapça, Farsça ve Türkçe metin dışı kayıtları (Kitabi-Dede Qorqud'un Vatikan nüshesinde türkçe, latınca, erebce ve farsça, metindenkenar qeydler)”, *Türkolojiya*, 2016/3, s. 85-98; Osman Fikri Sertkaya, *Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırmalar ve İncelemeler*, İstanbul, Ekim 2020, s. 15-28.